

І один у полі воїн

Про книгу

Книга Юрія Дольд-Михайлика вперше вийшла в світ у 1956 році і мала великий успіх у читачів. Описані у ній події відбуваються під час Другої світової війни на тимчасово окупованій території Білорусії, Франції та Італії. У центрі твору — доля мужнього й сміливого розвідника, який веде смертельно небезпечну гру в фашистському лігві. Автор зумів побудувати гострий сюжет, наситивши твір яскравими сценами та епізодами.

Юрій
ДОЛЬД-МИХАЙЛИК

і ОДИН У ПОЛІ ВОЇН

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕТЕКТИВ

Ю.П. Дольд-Михайлик

І ОДИН У ПОЛІ ВОЇН

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

Серію “Український детектив” засновано 2009 року

Дольд-Михайлик Ю.П.

І один у полі воїн. — Тернопіль: Богдан, 2011. — 744 с. — (Серія “Український детектив”)

ISBN 978-966-10-7373-8

Книга Юрія Дольд-Михайлика вперше вийшла в світ у 1956 році і мала великий успіх у читачів. Описані у ній події відбуваються під час Другої світової війни на тимчасово окупованій території Білорусії, Франції та Італії. У центрі твору — доля мужнього й сміливого розвідника, який веде смертельно небезпечну гру в фашистському лігві. Автор зумів побудувати гострий сюжет, наситивши твір яскравими сценами та епізодами.

Охороняється законом про авторське право. Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

ЧАСТИНА ПЕРША

Несподіваний гість

Дзвінок був настирливий і довгий.

Іншим часом начальник відділу І-Ц, оберст Бертгольд, напевно схопився б з дивана, на якому лежав, і кинувся б до телефону. А цього разу він навіть не поворухнувся. Як і раніше, Бертгольд лежав, заплющивши очі, і можна було подумати, що він спить.

Ад'ютант оберста гауптман Кокенмюллер вже кілька разів стукав у двері кабінету, не дочекавшись дозволу ввійти, навіть трохи відхилив їх, але, побачивши оберста на дивані з заплющеними очима, тихенько причинив їх, щоб не порушувати відпочинку свого шефа.

Гауптман знав, що його начальник, оберст Бертгольд, минулої ночі не спав. Тільки під ранок, після дзвоника з Берліна, він дозволив собі трохи відпочити. Ад'ютант не був присутній при розмові Бертгольда по телефону. Але, побачивши виструнчену постать оберста й почувши його шанобливе звертання до співрозмовника, він навшпиньки вийшов з кабінету, правда, не зовсім щільно причинивши двері. Навіть уривків фраз, які чув гауптман, було досить, щоб зрозуміти, що оберст розмовляв з Гімmlером і що розмова ця була для нього несподіваною, але приємною.

Після такої розмови Бертгольд міг дозволити собі полежати якісь півгодини на самоті з своїми думками! Його діяльність у цій лісистій — і тому особливо небезпечній для армії фюрера — Білорусії верховне командування оцінює дуже високо, і Гімmlер зовсім недвозначно натякнув, що йому, Бертгольдові, готують нове, ширше поле діяльності.

В такому випадку можна навіть порушити звичайний розпис дня, щоб лишитися з своїми думками і трохи помріяти. Віллі Бертгольд, власне, не був мрійником. Межа прагнень і бажань для нього, кадрового офіцера німецької розвідки, якій він віддав усе своє життя, завжди ототожнювалася з поступовим, але неухильним просуванням по службі та, з зростанням добробуту його невеличкої сім'ї. Але сьогоднішня розмова трохи розбурхала фантазію Бертгольда. Ще б пак! Перед ним відкривається можливість залишити цю непривітну

країну. Оберст ніколи і ні за яких умов не наважився б подавати рапорт з проханням перевести його кудись в інше місце. Це зіпсувало б репутацію офіцера, який думає тільки про виконання наказів командування і зовсім не дбає про себе особисто. Але тепер, коли сам Гімлер...

Телефонний дзвінок перервав ці приємні думки.

“Хто б це так рано?” — майнуло в голові Бертгольда, і в ту ж мить він почув тихенький, але настирливий стукіт у двері кабінету.

— Зайдіть! — не розплющуючи очей, кинув оберст.

— З штабу дванадцятої дивізії вам дзвонять вже втретє,— тихо промовив Кокенмюллер.

— Що сталося? — Бертгольд з-під напівзаплющених повік глянув на виструнченого ад’ютанта і не міг не відзначити про себе, що безсонна ніч майже не позначилася на гауптманові: його ріденьке волосся, як завжди, було зализане, щоки чисто виголені і великі безбарвні очі не виказували ніякої втоми.

— Минулого вечора до нас перебіг російський офіцер. В штабі дванадцятої дивізії він відмовився давати будь-які свідчення, настирливо вимагаючи, щоб його відправили безпосередньо до вас, гер оберст!

— До мене?

— Так! Він назвав не лише вашу посаду і прізвище, а навіть ім’я.

— Що-о? — Бертгольд здивовано знизав плечима і підвівся.

— Справді, дивно! — погодився Кокенмюллер. — Звідки російський офіцер міг знати ваше прізвище?..

— І тим більше ім’я!

— У всякому разі я наслідуюсь радити: будьте обережні, гер оберст! Адже не виключена можливість, що цього офіцера підіслано з метою замаху на вас...

— Ви перебільшуєте значення моєї персони, гер гауптман! Замах на мене, рядового офіцера...

— Але, гер оберст... — спробував заперечити ад’ютант.

— Це було б виправдано, коли б ішлося про командира корпусу чи армії, — не слухаючи його, продовжував Бертгольд.

— Гер оберст має зважити, — запопадливо зауважив Кокенмюллер, — що йдеться не про рядового офіцера, а про офіцера, який має честь

бути особистим другом Гімлера. А для більшовиків цього вже досить.

— Ви гадаєте?

— Певен!

— А яке розпорядження ви дали в штаб дивізії?

— Від вашого імені я наказав документи перебіжчика доставити нам, а його самого затримати до розпорядження.

— Цілком слушно! Документи прибули?

— Так.

— Дайте сюди!

Кокенмюллер швидко вийшов з кабінету і за хвилину повернувся, пропустивши поперед себе товстого, невисокого на зріст обер-фельдфебеля.

— Наказано передати у власні руки, гер оберст! — чітко відрпортував обер-фельдфебель, простягаючи великого пакета.

Постать обер-фельдфебеля зникла за дверима кабінету. Бертгольд акуратно надрізав конверт і обережно витяг з нього надіслані документи: велику топографічну карту району воєнних дій і військову книжку.

Кинувши погляд на карту, оберст мовчки передав її ад'ютантові. Приколовши карту кнопками до невеличкого столика, Кокенмюллер витяг з шухляди лупу і низько схилився над картою, шукаючи якихось таємничих позначок. Він так заглибився у вивчення карти, що навіть здригнувся, почувши голос Бертгольда.

— А чи не здається вам, що обличчя цього перебіжчика не типове для росіянина?

Кокенмюллер підійшов і з-за спини свого шефа глянув на фотографію.

— Ко-ма-роф... — по складах прочитав він і знову перевів погляд на фото. — Так, гер оберст, обличчя європейця, я б навіть сказав, — арійця. Зверніть увагу на цей високий лоб, прямий, з горбинкою ніс.

— З'єднайтеся з оперативним відділом штабу і передайте: хай перебіжчика привезуть сюди.

Відкинувшись на спинку крісла, Бертгольд знову заплющив очі, намагаючись поновити в пам'яті кожну фразу сьогоднішньої розмови з Гімлером. Але приємний мрійний настрій вже не повертався.

Можливо, зосередитися заважає різкий голос Кокенмюллера, що долинає з суміжної кімнати. Щось він довго не може з'єднатися з оперативним відділом! А потім цей перебіжчик. Дуже дивно, що він наполягає на побаченні саме з ним. Втім зараз все з'ясується.

Оберст знову розгортає книжечку і пильно вдивляється в фото людини, яку зараз приведуть до нього. Цікаве обличчя! У кого це він бачив такий маленький, щільно стиснутий рот?

— Наказ виконано, гер оберст! — ще з порога доповів Кокенмюллер.

Взявши один з стільців, гауптман поставив його посеред кімнати.

— Коли ви запросите його сісти сюди, тут, у кріслі, біля стола, сидітиму я. — Кокенмюллер примружив повіки і кілька разів перевів погляд з стільця на крісло. — Отже, між вами і перебіжчиком буде людина, завжди готова захистити вас.

Гауптман розстебнув кобуру пістолета і перевіряв готовність зброї.

— О, я гадаю, що до цього не дійде. Проте...

Почувши кроки в суміжній кімнаті, Кокенмюллер відкрив двері. На порозі з'явився заступник начальника охорони штабу.

— Гер оберст, ваш наказ приставити російського перебіжчика виконано.

— Введіть його сюди.

— З охороною?

— Охорона хай лишиться за дверима. Його, звісно, обеззброєно?

— Так точно.

Обер-лейтенант зник за дверима і за хвилину пропустив до кабінету середнього на зріст юнака, років двадцяти-двадцяти двох, у формі лейтенанта Радянської Армії.

Бертгольд перевів швидкий погляд з обличчя прибулого на посвідчення, що лежало на столі. Так, безперечно, перед ним оригінал, з якого зроблено фотознімок. От тільки волосся зачесане не назад, як на фото. Тепер його рівною рисою розділяв проділ. Від цього риси худорлявого засмаглого обличчя здаються ще виразніше окресленими. Особливо ніс і маленький рот, з вузькими, щільно стиснутими смужечками вуст.

— Доброго ранку, гер оберст, — привітався чистою німецькою мовою юнак і чітко клацнув закаблуками.

Якусь хвилину панувала мовчанка. З-під примружених вії Бертгольд

пильно вдивлявся в обличчя прибулого, немов обмацував поглядом кожну його рису. Перебіжчик спокійно витримав цей погляд. Бертгольдові здалося, що в його великих світло-карих очах майнула посмішка.

— Доброго ранку, гер Комаров! — нарешті відповів оберст. — Сьогодні вночі ви перейшли від росіян до нас і домагалися побачення зі мною?

— Так точно! Сьогодні вдосвіта я перейшов лінію фронту і домагався аудієнції у оберста Бертгольда.

— Ви знаєте його особисто? — запитав оберст, кинувши застережливий погляд на ад'ютанта.

— Так, я знаю вас особисто.

— Звідки? — Бертгольд навіть не намагався приховати свого здивування. — І чому ви хотіли говорити саме зі мною?

Перебіжчик зробив крок уперед. Кокенмюллер весь напружився. Рука його дужче стиснула рукоять пістолета.

— Я хочу попросити дозволу сісти. Гер гауптман може не турбуватись, адже він добре знає, що у мене зброї немає, — посміхнувся перебіжчик.

— Сідайте! — Бертгольд вказав на стілець посеред кімнати.

Сівши, юнак повагом почав відгвинчувати підбора у чоботі. Кокенмюллер про всяк випадок витяг з кобури пістолет і поклав його на коліна. Хто знає, що може містити в собі ота маленька металева коробочка, яку витяг з закаблука перебіжчик. Але юнак вже відкрив коробочку, і гауптман полегшено зітхнув, бачачи, як він витрушує на долоню якісь папірці.

— Передайте, будь ласка, оберстові, — попросив перебіжчик, звертаючись до Кокенмюллера.

Ад'ютант взяв папірці і на витягнутій долоні поніс їх до стола свого шефа, не зводячи настороженого погляду з загадкового росіянина. Але той байдуже оглядав кабінет, і Кокенмюллер остаточно заспокоївся. Тим більше, що його увагу привернули дивні зміни у виразі обличчя шефа.

— Що таке? — скрикнув Бертгольд.

— Так точно! — ледь помітна радісна усмішка промайнула на устах перебіжчика. — Маю честь відрекомендуватися, гер оберст: Генріх

фон Гольдрінг!

Юнак схопився з місця і виструнчився.

— Але як? Звідки? — оберст рвучко відсунув крісло і теж підвівся.

— Зараз поясню, але мені хотілося б поговорити з вами віч-на-віч...

— О, звичайно... — зустрівши застережливий погляд свого ад'ютанта, оберст спинився. — Гауптман Кокенмюллер — мій ад'ютант, при ньому ви можете говорити все, що хотіли б сказати мені... До речі, ви палите? Прошу!

Оберст підсунув коробку з сигарами на край стола. Юнак мовчки вклонився. Відкусивши кінчик сигари і припаливши її від запальнички, ввічливо піднесеної Кокенмюллером, він кілька разів глибоко затягнувся.

— Пробачте, довго не палив!

— О, не поспішайте, — гостинно запросив Бертгольд.

— Я надто довго чекав на зустріч з вами, гер оберст, щоб відкладати цю розмову бодай на мить... За документами, з якими, бачу, ви вже ознайомилися, я Комаров, Антон Степанович, лейтенант Радянської Армії... Ні, ні, це не фальшивка! Мені власноручно вручили це посвідчення в штабі з'єднання, хоча насправді я Генріх фон Гольдрінг. Син відомого вам барона Зігфріда фон Гольдрінга, який раніше мав честь бути з вами, гер оберст, в дуже близьких дружніх взаєминах.

Очі юнака вп'ялися в широке обличчя оберста.

Бертгольд не в силі був приховати своєї схвильованості. Навіть ад'ютант, забувши про обережність, машинально зняв руку з кобури і всім корпусом подався трохи наперед, немов боявся пропустити бодай одне слово з цієї не зовсім звичайної розмови.

— Але як син барона фон Гольдрінга опинився в Червоній Армії? Як ви перетворилися на Комарова? Та ви сидіть, адже стомилися і, цілком природно, хвилюєтесь.

— Так, я не соромлюся признатися, що хвилююсь. Надто багато пертурбацій в моєму, не такому вже довгому, житті, і надто довго чекав я на зустріч з вами. Якщо гер оберст має зараз трохи вільного часу, щоб вислухати більш докладну розповідь... О, повірте, я безмежно щасливий, що можу назвати, нарешті, своє справжнє ім'я...

— Так само, як і я його почути. Ви навіть не уявляєте, як воно мене схвилювало. Зустріти єдиного сина свого найближчого друга, друга

далекої молодості! Сина такого відданого співробітника і ще за таких обставин. Генріх фон Гольдрінг!

— Це ім'я мені треба було забути на довгий час, і зараз, вимовлене вами, воно нагадує мені ласкавий голос мого батька. І я, і я...

На очі Генріха набігли сльози. Помітивши це, Кокенмюллер підніс йому склянку води. Юнак випив одним ковтком і трохи заспокоївся.

— Як вам відомо, гер Бертгольд, — продовжував він, — мій батько Зігфрід фон Гольдрінг відразу після світової війни почав працювати у відомстві, в якому і ви на той час працювали. У 1928 році з особистого наказу оберста Александера, шефа відомого вам відомства, мого батька було відряджено до Росії. Я був тоді семилітнім хлоп'ям і все ж добре пригадую літній вечір, велику віллу, вас поруч якоїсь красивої дами. Вже потім батько мені пояснив, що це була прощальна вечірка, яку ви влаштували на його честь у себе на віллі, Вільгельмштрассе, 22. Адже так, батько не помилився, назвавши цю адресу, коли згодом, вже в Росії, розповідав мені про свій прощальний вечір?

— У вас чудова пам'ять! — перервав його Бертгольд. — Як зараз, бачу вашого батька, а разом і вас, непосидючого малюка. І хоч ви тепер вже доросла людина, але впізнаю риси того хлопчика, який так потішав усіх нас, дорослих. Ось, виявляється, чому мене так вразило ваше обличчя. Ну, звичайно ж, це рот Зігфріда, завжди уперто стиснутий, занадто малий на його великому обличчі. У вас риси тоншого малюнка, розріз очей швидше материн, ніж батьків. Це й завадило мені відразу схопити сімейну схожість... Але, даруйте, я вас перервав, мене так схвилювали ці спогади.

— Не більше, ніж мене, гер оберст. Ви, певно, пригадуєте час, коли ми залишили батьківщину — 1928 рік, — і те, що батько виїхав до Радянської Росії як іноземний спеціаліст?

Оберст ствердно хитнув головою.

— Але заходи перестороги потрібні були вже й тоді. От чому і в дипломі, і в рекомендаціях фірми Бауера стояло прізвище Залеського. Станіслава Залеського. Поляка за походженням. Мене, звісно, теж перехрестили. Я й досі пам'ятаю, як задовго до від'їзду батько щодня мені тлумачив, що справжнє моє ім'я не Генріх, а Геннадій, що прізвище моє Залеський, що я не німець, а поляк.

— Це було безумство взяти вас із собою!

— Але ж ви знаєте, що після смерті матері батько ніколи зі мною не розлучався, а їхав він до Росії, щоб залишитися там якнайдовше.

— Я запропонував вашому батькові залишити вас у себе...

— Ви тоді дуже необережно почали цю розмову в моїй присутності! Пам'ятаєте, як я розплакався і вчепився у батькову руку?

— О, яка пам'ять! — захоплено вихопилося у Бертгольда.

— А ваша дружина на обох вас нагримала. Сподіваюсь, вона зараз у доброму здоров'ї?

— Фрау Ельза дуже радітиме, дізнавшись про нашу зустріч.

— Вітайте, щиро вітайте її від мене! І вашу доньку, якій я так набридав, смикаючи її за кісники... Маленька золотоволоса Лора...

— О, Лора зараз дівчина на виданні. Як збігли, як швидко збігли роки!..

Оберст Бертгольд зовсім розчулився. Лише присутність Кокенмюллера стримала його зараз від докладної розповіді про свою Лорхен. Зусиллям волі оберст прогнав цю спокусу. Обличчя його знову стало непроникливо спокійним, як завжди в присутності підлеглих. Зберігати на обличчі цей вираз оберст вважав таким же службовим обов'язком, як і носіння щільно застебнутого мундира.

Відчувши зміну у настрої свого співрозмовника, Генріх далі розповідав стисло, не вдаючись до ліричних відступів.

— Я забрав у вас уже багато часу, гер оберст, і тому розповідатиму коротко. Спочатку батько працював як інженер-електрик у Донбасі, потім його перевели на Урал, а в 1930 році, за висловом росіян, "перекинули" на будівництво великої гідроелектростанції. Ви знаєте якої, гер оберст, бо саме з цього часу, як мені казав потім батько, він тримав через нашу агентурну сітку зв'язок по радіо безпосередньо з вами.

— Абсолютно точно! — підтвердив оберст. — Зв'язок між нами був найщільніший, і ми були цілком задоволені один одним.

— У 1934 батько, виконуючи волю вищого начальства, домігся переводу на Далекий Схід. У цей час він уже прийняв російське підданство.

— Мені це відомо.

— Але після переїзду на Далекий Схід безпосередній зв'язок з вами припинився. Всі інформації передавалися через відомих вам осіб...

Бертгольд мовчки кивнув.

— З 1937 року я вже був активним помічником батька. Він навчав мене шифрувати донесення і розшифровувати одержані інструкції.

— Дуже легковажно з боку такого досвідченого розвідника, як Зігфрід!

— Але погодьтеся, гер оберст, що в батька було надто багато роботи і надто мало помічників, — заступився за батька Генріх. — До того ж, він виховав мене справжнім патріотом Німеччини, знав, що ніякі обставини не примусять мене викрити його таємницю.

— Продовжуйте, продовжуйте! — заохотив оберст.

— Усе йшло якнайкраще, але сталося нещастя: чекісти натрапили на слід, що привів їх до явочної квартири, і заарештували агентів, які могли виказати батька. Втекти він не міг. Але батько вирішив за всяку ціну врятувати мене: він дістав мені документи на ім'я Антона Степановича Комарова, вихованця дитячого будинку, комсомольський квиток і відрядив мене до Одеси, де я й вступив до військового училища, яке закінчив напередодні війни. Цілком природно, що за весь час навчання у військовій школі я листовного зв'язку з батьком не підтримував. Лише інколи він надсилав мені короткі повідомлення про себе через агентів. Останнє повідомлення було трагічним: батько пересилав мені оці документи і на окремому аркушику кілька наспіх написаних рядків. У записці батько сповіщав, що його викрито і він мусить випити отруту, поки його не заарештували, і закликав мене помститися більшовикам за його смерть.

Голос Генріха затремтів, і Кокенмюллер знову кинувся до графина з водою. Бертгольд підвівся, схилив голову і простояв так кілька секунд, шануючи пам'ять загиблого товариша.

— Дуже вдячний вам, гер оберст! — Генріх випив ковток води. — Так от, дозвольте продовжувати... Для вас зрозуміло, що виконувати обов'язки батька я не міг, хоч поклявся все життя своє віддати на благо фатерлянду. Треба було чекати зручного часу, і війна його наблизила. На цьому фронті мене було призначено командиром взводу Червоної Армії. Своє знання німецької мови я, звісно, приховав... Кілька днів тому мені випадково довелося бути на допиті одного нашого фельдфебеля, захопленого росіянами в полон. От тоді я й почув ваше, знайоме мені ще з дитинства, ім'я і дізнався, що ви працюєте в штабі

корпусу. Решту ви вже знаєте...

— А якби ви не дізналися про це?

— Перейти до рідної армії я вирішив давно. Отже, те, про що я дізнався, лише прискорило справу. Звичайно, я не міг не скористатися з такого найщасливішого збігу обставин. Відпадає потреба тривалої перевірки: адже ви були близьким другом мого батька, а мене знаєте з дитинства!

— Розумно, розумно, мій хлопчику! Хоча... трохи ризиковано. Адже тебе могли вбити.

— Ця думка мене гнітила найбільше. Але, повірте, гер оберст, не смерті я боявся. Я боявся того, що загину від кулі рідного мені німецького солдата, буду похований разом з ворогами, під чужим ім'ям, не помстившись за смерть батька...

— О, розумію! Але тепер, коли ти серед своїх...

— У мене таке почуття, ніби я знову повернувся в рідну сім'ю!

— Так, так, син мого загиблого друга може вважати мене за свого другого батька.

— У мене не вистачає слів для подяки... О, гер оберст, ви навіть не уявляєте всього, що я зараз відчуваю! В останньому листі, який лежить перед вами, батько заповідав мені знайти вас і в усьому слухатися ваших порад... Тепер я можу сказати — батьківських порад!

Генріх схопився з місця, зробив крок уперед і нерішуче зупинився. Бертгольд сам підійшов до нього і міцно потис обидві руки юнака.

— А що це за спадщина, про яку згадується в документах? — спитав Бертгольд, який повернувся на своє місце і знову взявся за папери.

— Як вам відомо, все нерухоме майно батько продав, виїжджаючи до Росії. Одержані суми він поклав частково в Німецький банк, а основну суму — в Швейцарський національний.

— Скільки всього?

— Трохи більше двох мільйонів марок.

— О! — вихопилося з грудей Кокенмюллера.

— Твій батько забезпечив тобі щасливе життя, Генріх! — урочисто промовив Бертгольд.

— Воно належить не мені, а фатерляндові.

— О, я цього певен! Але ми поговоримо про це, коли ти відпочинеш, заспокоїшся... Гер гауптман, — звернувся Бертгольд до Кокенмюллера,

— потурбуйтеся про все. Барона помістіть поруч з моєю квартирою, дістаньте йому відповідний одяг і загалом...

— Можете бути спокійним, гер оберст, барон фон Гольдрінг не матиме причин скаржитись.

— Барон фон Гольдрінг! Якою музикою, музикою дитинства звучать для мене ці слова! А коли я скину цей одяг, я цілком перероджуся!

— Отже, поспіши це зробити. Гауптман Кокенмюллер допоможе тобі і про все подбає.

Попрощавшись, Генріх у супроводі Кокенмюллера попрямував було до виходу, але по дорозі спинився.

— Пробачте, гер оберст, ще одне запитання: а скульптура канцлера Бісмарка, яку я того вечора звалив, ще ціла?

— Ціла, ціла, і я сподіваюсь, що ти побачиш її на власні очі.

Коли Генріх вийшов, Бертгольд підійшов до вікна, розчинив його навстіж і довго вдивлявся у далекий обрій.

Осінні важкі хмари, що насувалися зі сходу, пливли так низько над землею, що, здавалося, ось-ось черкнуться об вершечки дерев, дах школи, де розташувалася канцелярія відділу І-Ц, похилу дзвіницю дерев'яної церковки, яка височіла навпроти шкільного подвір'я. Набридла, остогидла картина! Але скоро може все змінитися...

Ні, сьогоднішній день почався дійсно щасливо! Така багатозначна розмова з Гімлером, а потім цей перебіжчик. Скидається на те, що він справді син барона фон Гольдрінга. Інакше, звідки він міг знати такі інтимні подробиці? Але син Зігфріда, спійманий на гарячому, міг перемаїнути на бік Рад. За гроші чи під страхом смерті... Він, Вільгельм Бертгольд, не такий довірливий дурник, яким прикинувся. Але що б там не трапилось, однаково справа повертається на його користь.

Оберст вдруге сьогодні зраджує себе і поринає у мрії. Мабуть, ці мрії сягають дуже далеко, бо він обсмикує на собі мундир, виструнчується і, надавши своєму обличчю виразу поблажливої зверхності, підходить до чотирикутного дзеркала, вправленого в спинку дивана. З дзеркала на нього дивиться набундючене широке обличчя з маленькими сірими очицями під кущиками рудуватих брів і м'ясистим носом. Оберст пригладжує щіточкою руденькі маленькі вуса a la Adolf і підходить до дивана ближче. Тепер голови не видно, зате можна побачити всю

поставу. Що ж, оберст з неї задоволений: сталевого кольору мундир з чорним коміром добре облягає кремезні плечі і широкі груди, на світлих бриджах жодної зморшки; високі, добре начищені чоботи вилискують. Такий вигляд і мусить мати бездоганний офіцер навіть у поході. Так, оберст Бертгольд задоволений з себе, задоволений з сьогоднішнього дня.

— Все йде на добре! Все йде на добре! — каже він, потираючи руки, і прямує до письмового стола, щоб ще раз проглянути документи Генріха.

* * *

Вільгельм Бертгольд надто довго служив у німецькій розвідці, щоб у нього збереглася бодай найменша довіра до людей. Кожну людину він розглядав як потенціального злочипця, якому рано чи пізно доведеться відповідати на запитання гестапівського слідчого. В кожному людському вчинкові він шукав проявів користолюбства як пояснення поведінки.

Широко розкривши перед Генріхом фон Гольдрінгом свої обійми, Бертгольд діяв по натхненню, без заздалегідь обміркованого плану, бо у нього не вистачало часу, щоб його скласти. Але згодом, оцінюючи свою поведінку, він цілком її схвалив і був дуже задоволений з того, як майстерно розіграв свою роль благородного і розчуленого друга старого Зігфріда.

Саме ця роль давала йому найбільші переваги.

Якщо перевірка підтвердить, що перебіжчик справді той, за кого він себе видає, і що керували ним дійсно патріотичні почуття, о, тоді він, Бертгольд, покаже себе в найкращому світлі! І перед цим юнаком, і перед командуванням. Поголос про його благородний вчинок безумовно створить навколо його імені своєрідний ореол людини не лише розумної, але й сердечної. Що ж до самого Генріха фон Гольдрінга, то він навічно зв'яже його почуттям подяки.

Коли ж виявиться, що під личиною фон Гольдрінга ховається ворог, якого він, Вільгельм Бертгольд, пригрів лише і для того, щоб швидше викрити, приславши його пильність, — тоді знов-таки за Бертгольдом укріпиться слава досвідченого розвідника.

У обох випадках він виграє!

Документи, які мав при собі перебіжчик, його фамільна схожість з Гольдрінгами, а, головне, ті подробиці, які збереглися в його пам'яті з дитинства, — все це свідчить, що Вільгельму Бертгольду справді довелося першому привітати сина свого давнього друга. Але перевірка не завадить. У таких справах не можна покладатися ні на власну інтуїцію, ні на вірогідність розповіді і документів. Краще тричі перевірити, ніж один раз помилитися!

До того ж ще не відомо, що спонукало Генріха фон Гольдрінга, який міг асимілюватися в Радянському Союзі, перейти на бік німців!

Правда, юнакові двадцять один рік, отже, ним може керувати таке почуття, як бажання помститися за батька, а коли він був вихований в патріотичному дусі, то й бажання повернутися на батьківщину. Але, мабуть, головне все ж не в цьому. А в тих двох мільйонах марок, які лежать у Швейцарському національному банку. Коли б Генріх фон Гольдрінг далі залишився в Радянському Союзі і жив під вигаданим прізвищем, цієї спадщини він одержати не зміг би.

“А може, він і перейшов до нас саме для того, щоб одержати цю спадщину, а потім повернутися до Росії? Може, його до нас заслано спеціально?”

Сумніви не давали спати Бертгольду протягом усієї ночі, а рановранці підвели з ліжка. Так, треба якнайшвидше все з'ясувати! Адже у нього такий чудесний план щодо Генріха: молодий, красивий, барон і... два мільйони марок! Ну, чим не чоловік для його Лори? Кращого не знайти!

Щоб прискорити справу, Бертгольд вирішив сам керувати перевіркою особи Генріха фон Гольдрінга.

Викликавши керівника відділу агентурної розвідки, гауптмана Кубіса, він наказав йому зібрати всі відомості про вихованця Одеського піхотного училища Антона Степановича Комарова.

— Про наслідки доповіді особисто мені! — суворо наказав оберст гауптману. — І не тягніть, зробіть якнайшвидше!

Поки Кубіс зв'язувався з своєю агентурою, Бертгольд взявся за перевірку по іншій лінії: він запросив з архіву розвідки в Берліні справу Зігфріда фон Гольдрінга. Якщо Генріх сказав правду і дійсно допомагав батькові, це тепер легко буде встановити.

Увесь цей час Генріх фон Гольдрінг поводив себе дуже скромно. Він

ніколи з власної ініціативи не заходив до Бертгольда, ні до чого не виявляв будь-якої цікавості, крім газет, які читав цілими днями, переглядаючи навіть архіви за минулий час. Це було зрозуміло: адже юнак жадібно хотів знати, чим і як живе його батьківщина, від якої він був відірваний довгі роки.

Приблизно за тиждень після першої зустрічі Бертгольд викликав Генріха до себе на квартиру. Перед тим він звелів приготувати вечерю на дві персони, поставити пляшку горілки і вина.

— Не заперечуєш, коли ми поведемося разом? — запитав оберст, задоволений враженням, яке справив на Гольдрінга добре сервірований стіл.

— О, гер оберст! Якби ви знали, як я скучив за родинним затишком, німецькою мовою і взагалі за культурною обстановкою, ви б не питали мене про це!

— От і добре, сідай! Чого тобі налити? Втім можна й не питати — ти, звичайно, звик до російської горілки! Признатися, я теж її люблю — не можна навіть порівняти з нашим шнапсом...

— Дозвольте мені налити вина, я зовсім не п'ю горілки...

Ця заява трохи насторожила оберста. Він сам не раз інструктував агентів про правила їх поведінки і особливо підкреслював, що перша заповідь для розвідника — не вживати алкогольних напоїв.

— І зовсім не п'єш?

— Дозволю собі не більше чарки коньяку і склянки сухого вина.

— Вино є, а коньяк зараз буде. — Бертгольд дав розпорядження денщику.

— Слухай, Генріх, — запитав Бертгольд ніби ненароком, коли вечеря вже наближалася до кінця і щоки Гольдрінга трохи почервоніли від випитого, — ти не пам'ятаєш справи Нечаєва?

— Василя Васильовича? Колишнього начальника ГПУ в тому місті, де ми жили з батьком на Далекому Сході?

— Так, так! — підтвердив Бертгольд.

— Чудово пам'ятаю! Адже я написав анонімку на нього.

— Скажи, в чому суть цієї справи?

— Нечаєв якось на полюванні познайомився з батьком, і потім вони часто ходили полювати разом. Але в 1937 році батько помітив, що Нечаєв якось підозріло ставиться до нього. Боячись, що він одержав

якісь матеріали про нашу діяльність, батько вирішив його скомпрометувати. Він склав, а я переписав анонімку. В ній ми обвинуватили Нечаєва в тому, що він ходить у тайгу не на полювання, а для зустрічей з японським шпигуном, який діяв у цьому районі, і передає йому секретну інформацію. Анонімці повірили, і Нечаєва заарештували. Про дальшу його долю батько не міг дізнатися.

— От і не вір у спадковість! Адже в тебе чисто батьківська пам'ять! А для нас, розвідників, хороша пам'ять — перша зброя. Ти мені казав, що допомагав батькові розшифровувати наші накази і зашифровувати зведення. Вчора мені довелося переглянути свої архіви, і я випадково знайшов там одного цікавого папірця. Ось він. Не нагадує він тобі щонебудь?

Бертгольд простягнув Генріху невеличкий, вже пожовклий аркушик, на якому було написано лише три рядки цифр в різних комбінаціях по чотири.

Поки Генріх пильно вдивлявся в цифри, Бертгольд з байдужим виглядом палив, час від часу позираючи на зосереджене обличчя гостя. Оберст був впевнений, що завдання тяжке — на нього міг дати відповідь лише той, хто роками мав справу з цим шифром.

Мовчанка затягнулась, і Бертгольд почав уже шкодувати, що вдався до надто складного засобу перевірки. Адже насправді, треба бути старим, досвідченим агентом розвідки, а не юнаком — помічником розвідника, щоб тримати в голові ключ кода, який застосовувався чотири-п'ять років тому, та й то всього кілька разів.

Нарешті Генріх підвів голову.

— Так ось де цей папірець, — сказав він, сумно посміхаючись, — а батько так чекав на нього, стільки нервував! Він тоді сам мусив прийняти рішення і діяти на свій розсуд. І тільки після того, як усе вже було зроблено, ви прислали йому коротеньке повідомлення з подякою! Адже це інструкція на проведення операції “Таубе”! Після того як батько повідомив, що росіяни будують у тайзі номерний завод, ви відповіли: “Початок будівництва треба всіляко затримати”. Обіцяли сповістити конкретне завдання, але ми його не дочекались. Тоді батько сам через агента Б-49 провів операцію “Таубе” — він спалив бараки, і робітники розбіглися... А ось тепер, через півдесятка років, я тримаю в руках інструкцію, яку ми чекали з таким нетерпінням. — Генріх сумно

похитав головою і замислився.

— Даруй мені, що я збудив тяжкі для тебе спогади. Але май на увазі — ми, розвідники, повинні мати залізне серце і сталеві нерви.

Ще довго розпитував Бертгольд Генріха про роботу на сході, цікавлячись прізвищами, датами, фактами. Генріх охоче відповідав і сам, здавалося, захопився спогадами.

Кокенмюллер вже змінив п'яту стрічку на магнітофоні, потай встановленому в суміжній кімнаті, а Бертгольд усе розпитував.

Коли Генріх пізно ввечері пішов до себе, Бертгольд ще довго не лягав, звіряючи записи на стрічці з документами, які містила в собі папка, надіслана з Берліна. Звіт Зігфріда фон Гольдрінга за 1937 рік цілком підтверджував те, що говорив Генріх фон Гольдрінг восени 1941 року.

Отже, Бертгольд не помилився, всиновивши нащадка свого друга...

Перші неприємності і перші доручення

Генріх фон Гольдрінг схопився з ліжка, немов його підкинуло пружиною. Вже три тижні, як він перейшов лінію фронту, і все ніяк не може призвичаїтися до нової обстановки, до думки, що найважче лишилося позаду. Правда, все склалося для нього добре, навіть занадто добре. А може, саме в цьому і полягає небезпека? Людина, коли все йде гаразд, послаблює зібраність, втрачає постійний контроль над своїми словами і діями. Чи не пошкодить йому, наприклад, надмірна прихильність оберста Бертгольда? Адже він почав вводити Генріха в курс справ роботи відділу ще до присвоєння йому офіцерського звання? Звісно, оберст заручився підтримкою командира корпусу генерал-лейтенанта Іордана. Генерал дуже зацікавився історією молодого барона фон Гольдрінга і сам порушив клопотання перед ставкою про присвоєння Генріху звання офіцера. Генерал Іордан має рацію, коли твердить, що радянські офіцерські училища дають не менші знання, ніж німецькі. Певно, погоджено з генералом і те, що Генріх залишається при штабі і працюватиме саме у відділі І-Ц, під безпосереднім керівництвом Бертгольда. Ні, з цього боку нема чого чекати неприємностей! Звідки ж тоді це почуття неспокою і підсвідомого незадоволення самим собою? Генріх перебирає в пам'яті всі події останніх днів. Так, він припустив помилки — взявся за вивчення роботи відділу, замість того щоб насамперед зав'язати дружні взаємини з офіцерами штабу.

Годинник показував восьму ранку, а в кімнаті було ще зовсім темно, — вікно, немов запона, завісила густа сітка дощу.

Запаливши сигарету, Генріх знову ліг у ліжку. Треба було до найменших деталей поновити в пам'яті вчорашній день. Він робить так щоранку. Це стало у нього такою ж звичкою, як вранішнє вмивання.

А вчорашній день особливо значний: вчора Генріхові присвоєно звання лейтенанта німецької армії, і з цієї нагоди він, за порадою Бертгольда, влаштував вечірку для офіцерів відділу.

Генріх пригадав, з якою улесливістю віталися з ним офіцери, коли він як господар зустрів їх на дверях офіцерської їдальні.

Але як зросла ця улесливість після тосту Бертгольда! Оберст справді проголосив чудовий тост. Генріх навіть не чекав від нього такої красномовності. Тактично натякнувши на заслуги молодого барона перед батьківщиною, Бертгольд спинився на сімейних традиціях роду фон Гольдрінгів, який дав фатерляндові стільки завойовників. Кілька фраз оберст сказав про самовідданість свого друга Зігфріда фон Гольдрінга і підкреслив, що вважає для себе за велику, особливу честь заступити молодому баронові батька. Це повідомлення справило на офіцерів штабу величезне враження. Вони підвелися, підняли бокали і випили за пам'ять Зігфріда фон Гольдрінга, потім проголосили здравицю за оберста Бертгольда і за самого Генріха. А коли оберст ніби ненароком кинув, що Зігфрід фон Гольдрінг залишив синові не лише славне ім'я, а понад два мільйони марок, в очах присутніх Генріх побачив неприховану заздрість.

Протягом усього вечора за здоров'я Генріха було випито безліч тостів. Кожен з присутніх вважав за свій обов'язок підійти до нового колеги по роботі, щоб чокнутися з ним, пообіцяти всляку допомогу і запропонувати дружбу.

Наприкінці вечірки всі офіцери вже були на доброму підпитку. Як завжди буває у таких випадках, загальна розмова урвалася, офіцери розбилися на групи, і в кожній групі веселилися по-своєму: одні співали, інші розповідали анекдоти, треті про щось гаряче сперечалися, четверті просто безперестанку пили. Генріх переходив від групи до групи, намагаючись бути ввічливим, гостинним господарем. Випадково йому довелося підслухати розмову між двома офіцерами: майором Шульцем і гауптманом Кубісом.

— Щастить нашому оберстові, — з заздрістю говорив Шульц, — бачте, моститься всиновити цього молодого барончика! Б'ємось об заклад, що він обкрутить його з своєю дочкою і приплюсує його два мільйони до своїх двох хлібних заводів. І плювати йому тоді на все, навіть на кар'єру. Не те, що нам з тобою, Кубіс!

— Шкодуєш, що в тебе немає дочки, Шульц? — засміявся Кубіс. — Е, плювати на все! На дочку, на два мільйони, на кар'єру! Я голим прийшов на цей світ і голим піду з нього. Давай краще вип'ємо! За те, щоб швидше скінчилася ця війна. От тільки, коли справи стоятимуть так, як після цієї операції "Залізний кулак"...

Генріх насторожився, але дізнатися про наслідки операції “Залізний кулак” йому не пощастило — до співрозмовників підійшов оберст Бертгольд, і вони замовкли.

Невчасно, зовсім невчасно принесло оберста! Втім у відділі, звісно, вже є відомості про наслідки операції.

* * *

Генріх почав швидко одягатися і, коли до кімнати зайшов його денщик, був цілком готовий.

— Подавати сніданок, гер лейтенант?

— Лише чашку кави і бутерброд.

Денщик докірливо похитав головою.

Нашвидку проковтнувши каву, Генріх пішов до штабу. Як офіцер для особливих доручень він був у особистому розпорядженні оберста і кожного ранку мав з’являтися до свого шефа, щоб одержати завдання. Досі Бертгольд не переобтяжував свого протеже роботою — його дрібні доручення можна було виконувати, не залишаючи штабу. Але вчора перед вечіркою оберст попередив, що хоче дати Генріхові відповідальніше завдання.

Оберст вже був у себе в кабінеті, і Генріх відразу помітив, що його шеф чимсь схвильований.

— Дуже добре, що ти прийшов! Я вже хотів посилати за тобою.

Генріх глянув на годинника.

— Зараз рівно дев’ять, гер оберст, так що я не спізнився ані на хвилину, — відповів Генріх. — А от ви розпочали сьогодні свій день занадто рано.

— І додай — не зовсім приємно, — похмуро буркнув оберст.

— Якісь невтішні повідомлення? — стурбовано запитав Генріх.

Бертгольд, не відповідаючи, пройшовся по кімнаті, потім спинився навпроти Генріха і пильно глянув йому в очі.

— Скажи, тобі був відомий план операції, яку ми назвали “Залізний кулак”?

— Я чув, що така операція мала відбутися, але вважав, що не маю права нею цікавитися, оскільки не був ще офіційно зарахований до штабу і навіть не був ще офіцером нашої армії... О, не кваліфікуйте це, як відсутність живої зацікавленості в нашій справі! Просто я вважав,

що в кожній роботі є певна межа, яку не слід переступати підлеглому. Без відчуття цієї межі не може бути справжньої дисципліни, а я, як ви знаєте, допомагаючи батькові в розвідувальній роботі, змалку до цього привчився.

Оберст з полегшенням зітхнув:

— Я так і знав!

— Але, ради бога, в чому річ? Невже це я спричинився до неприємностей, які так схвилювали вас сьогодні?

— Лише побічно. — Оберст взяв Генріха під лікоть і пройшовся з ним вздовж кабінету. — Бачиш, мій хлопчику, є люди і, на жаль, серед офіцерів мого штабу теж, які в успіхові іншого завжди вбачають посягання на свій власний добробут, свою кар'єру, своє становище у товаристві, навіть свій успіх у жінок. Таких людей завжди гризуть заздрощі. І коли вони можуть чимсь нашкодити, вони охоче роблять це.

— Все це так, але при чому тут я?

— Невже ти не розумієш, що тобі заздрять?

— Тепер я абсолютно нічого не розумію, гер оберст! Хто мені заздрить? Я тут зовсім недавно і, здається, навіть нікого не образив. І при чому тут, нарешті, операція “Залізний кулак?” Гер оберст, я дуже прошу пояснити мені все!

— Заспокойся! Звичайно, я тобі все поясню, і, повір мені, вся ця історія не варта того, щоб хвилюватися. Але спочатку скажи: які у тебе взаємини з майором Шульцем?

— Майором Шульцем? — здивувався Генріх. — Це отой високий, огрядний, з затягнутими всередину губами?

— Портрет дуже схожий!

— Вперше я розмовляв з ним лише вчора на вечірці, причому вся розмова складалась з кількох слів подяки у відповідь на його тост. А до цього часу ми лише віталися при зустрічі. Отже, ні про які взаємини, хороші або погані, не може бути й мови.

Оберст в задумі пощипав свої коротко підстрижені вуса і запросив Генріха йти за ним. Підійшовши до стіни, Бертгольд відсунув завісу, що закривала велику стратегічну карту району воєнних дій корпусу.

— Справа в тому, — сказав з притиском Бертгольд, — що вчора в чотири години ранку почалася оця саме операція, яку штаб назвав “Залізний кулак”. Щоб тобі стала зрозуміла суть справи, поясню

наочно. — Бертгольд взяв указку і почав водити нею по карті. — Ось на цій ділянці наші дві дивізії, підтримані двома танковими бригадами, вчора мали розпочати наступ. Два моторизованих полки були розташовані ось тут, як резерв наступаючої ударної групи. Було домовлено, що на ділянці, на південь від нас, дивізія сусідньої групи військ, під командуванням генерала Корндорфа, на шість годин раніше почне наступ з метою відвернути увагу і відтягнути сили противника. Тим більше, що сили ці, як нам стало відомо, були невеликі і виснажені попередніми боями. Ми знали, що радянське командування не розраховувало на можливість нашого наступу саме тут. Про це свідчили дані і оперативної, і агентурної розвідки. Саме на раптовості наступу наших частин і було побудовано план операції “Залізний кулак”. Названі дивізії і танкові бригади мали несподіваним ударом прорвати фронт радянських військ у цьому місці, оточити групу їхньої оборони і відкрити шлях на Калінін. Весь розрахунок нашого командування було побудовано на раптовості, несподіванці. Підготовка провадилась потай і швидко. Про план операції знали лише кілька чоловік, в тому числі і я. Карти з планом операції були в штабі корпусу, у командира ударної групи і в мене.

Генріх з цікавістю стежив за указкою.

— Учора, — продовжував оберст, — наші частини ударної групи за кілька годин до наступу скупчилися в цьому районі. Зваж, що в цій улоговині розташувати дві дивізії і танкові бригади було дуже важко. Скупченість створилася страшенна, але наше командування пішло на це. І раптом події обернулися зовсім не так, як ми сподівалися: за дві години до початку нашого наступу росіяни відкривають по цій ділянці нечуваної сили артилерійський вогонь, застосовавши навіть реактивну артилерію, якої у них досі тут не було. Протягом якихось п’ятнадцяти хвилин ворогові вдалося буквально розметати наші скупчені для прориву частини, а коли артилерійський вогонь ущух, росіяни кинули на цю ділянку кілька десятків літаків штурмової авіації. Не встигли зникнути літаки, як перед рештками наших розгромлених частин з’явилися російські танки і мотопіхота, які буквально знищили тих, що лишилися в живих після двох попередніх ударів — артилерії і авіації. На щастя, росіяни не скористалися з своєї перемоги, а повернулися на свої позиції. Дивізія Корндорфа також

опинилася в надзвичайно скрутному становищі, бо росіяни, покінчивши з ударною групою, всі свої резерви кинули на неї. Її, вірніше ті рештки, які zostалися після дивізії, врятував лише резерв головного командування.

Оберст відійшов від карти і сів у крісло.

— Коли ми вчора пили за присвоєння тобі офіцерського звання, росіяни вже докінчували справу. Кілька офіцерів, в тому числі і я, були викликані прямо з вечірки до штабу.

— Це я помітив, але гадав, що ви вийшли трохи перепочити.

— О, якби це було так!

— Я цілком поділяю, гер оберст, ваш жаль. Але яке відношення має цей “Залізний кулак” до мене? — нетерпляче запитав Генріх.

Оберст відповів не відразу. Він витяг хустку, довго і ретельно витирав нею обличчя, немов хотів розтягти паузу, щоб краще обміркувати свої слова.

— Бачиш, — почав він обережно, — росіяни не могли планувати свого наступу на цій ділянці, інакше б їхні війська не повернулися на вихідні позиції, а просувалися б далі. Само собою напрошується припущення, що артилерію, авіацію і мотопіхоту вони скупчили, дізнавшись про наші плани. Очевидно, крім трьох тих карт, про які я тобі говорив, існувала ще четверта... у радянського командування.

— Отже, — гостро перервав Генріх, — майор Шульц висловив підозру, що цю четверту карту передав росіянам я? Так?

Генріх з такою силою стиснув руками спинку стільця, що пальці у суглобах побіліли.

— Боронь боже, він лише спробував натякнути...

— Я вб'ю його! — люто вигукнув Генріх.

Його обличчя зблідло, губи стиснулися так, що їх зовсім не стало видно, а рука рвучко вхопилася за кобуру офіцерського маузера. У нестямі він кинувся до дверей і, можливо, вибіг би, коли б оберст силою не затримав його біля порога.

— Стій! — грізно вигукнув Бертгольд. — Ти забуваєш, що ти в армії!

Він силоміць вирвав з рук Генріха пістолет, сам вклав його в кобуру і ретельно застебнув її.

— Заспокойся! Натяк Шульца, кажу тобі, не справив найменшого враження. Всі сприйняли його як дурну вихватку, і начальник штабу

генерал-майор Даніель зробив йому зауваження. Не кажучи вже про мене. Шульц тут же, на нараді, в присутності всіх, мусив викручуватися і просити в мене пробачення.

Генріх кинувся в крісло, охопив голову руками і втупив похмурий погляд у підлогу.

— Отак краще! Посидь трохи і про все розважливо подумай, — умовляв оберст. — Та що ти хочеш? У свої роки ти вже маєш заслуги перед фатерляндом, лейтенант, володієш великим капіталом, тоді як Шульц не може собі придбати навіть пристойного парадного мундира. Його жадоба до грошей усім відома. Як же йому не заздрити тобі, людині, перед якою відкрита така блискуча кар'єра! Не звертай на це жодної уваги. Я розповів тобі всю цю історію з єдиною метою, щоб ти знав: система пліток і доносів у нас розквітла, як ніколи. Тобі заздрять і будуть заздрити, де б ти не був і що б ти не робив.

— Але з цим Шульцем я поговорю! — погрозово вигукнув Генріх.

— Забороняю як начальник і не раджу як людина, що хоче заступити тобі батька. Ти можеш Шульца ігнорувати, але розмовляти про це не слід. Зроби вигляд, що ти нічого не знаєш. Ти обіцяєш мені?

— Але...

— Ніяких “але”. Дай мені слово офіцера, що не прохопишся жодним натяком.

Генріх промовчав.

— Даєш слово?

— Гер оберст...

— Я вимагаю від тебе слова офіцера. Повторюю: я не лише друг твого батька, а й твій начальник.

— Гаразд, — похмуро сказав Генріх. — Даю слово офіцера не порушувати про це розмови. Але залишаю за собою право при нагоді віддячити Шульцу.

— Ну от і домовились! А тепер, коли ми з тобою порозумілися, давай поговоримо про інше.

— Ви вчора згадували про якусь завдання, — нагадав Генріх.

— Саме про це я і хочу з тобою зараз поговорити. Слухай уважно, бо йдеться про нову операцію, точніше, підготовку до неї. Вона буде трохи меншого розміру, ніж невдалий “Залізний кулак”, але має свої особливості і труднощі, бо мова йде про ліквідацію великого

партизанського загону.

— Тільки й усього! — у голосі Генріха почулося розчарування.

— Тільки й усього... — насмішкувато повторив за ним оберст і раптом скипів: — Ти недавно тут і ще не відчуваєш, з яким напруженням ми всі ходимо по цій богом проклятій землі. На фронті легше. Там знаєш, що ворог твій десь попереду. А тут можеш чекати його кожної миті: йдучи вулицею, сидячи в кабінеті, лежачи в ліжку...

— Не розумію! — презирливо посміхнувся Генріх. — Невже німецька армія, армія, що переможно пройшла по всій Європі, не в силі ліквідувати партизанські банди в тилу?

Оберст Бертгольд злісно розсміявся.

— Ти бачив коли-небудь пожежу? — раптом спитав він.

— Бачив.

— Так от, коли горить будинок, навіть не будинок, а цілий квартал, село, — з пожежею боротися можна. Приїздять пожежні команди, оточують об'єкт, локалізують вогонь і пожежу гасять. Але коли горить величезний масив лісу — пожежні команди вже нічого не вдіють. Такої пожежі не загасиш, аж поки вона не спалить все дощенту! А партизанський рух — то пожежа в сухому лісі. І тут звичайними заходами не обійдешся, тут необхідні заходи екстраординарні, потрібна спеціально підготовлена операція, обміркована до найменших дрібниць! А ти посміхаєшся!

— Прошу пробачити і зважити на мою необізнаність...

— Щоб тобі стала зрозумілою вся відповідальність покладеного на тебе завдання, я коротко змалюю тобі обстановку і стисло познайомлю із заходами, яких ми думаємо вжити. На південний захід від села Мар'янівка базується великий партизанський загін росіян. Оскільки це в тилу нашого корпусу, то ліквідувати цей загін — наш прямий обов'язок. І зараз найзручніший для цього час, бо ми відводимо для переформування в район Мар'янівки рештки сорок четвертої і дванадцятої дивізій, розгромлених під час операції "Залізний кулак". Ці частини нам дозволено використати для ліквідації партизанів. Про чисельність партизанського загону ми маємо дуже суперечливі відомості, але безсумнівно одне: загін великий, добре озброєний, підтримує постійний зв'язок з радянським командуванням. Усе це зобов'язує нас підготувати операцію якнайкраще. Тепер перейдемо до

твоеї участі у цій підготовці. Я вже казав, що ми не можемо розраховувати тільки на ті частини, які відводяться для переформування. Їх треба всіляко підсилити. І зробити це ми гадаємо за рахунок поліції, розташованої по окремих селах. Мобілізувавши всіх поліцаїв, ми зможемо організувати два батальйони.

— Нарешті я на власні очі зможу побачити бодай одного партизана!

— Пильнуй, щоб партизани не побачили тебе раніше, ніж ти їх! Пам'ятай, що стріляють вони дуже влучно і б'ються до останнього. А втім, сподіваюся, що все обійдеться гаразд. У твоєму розпорядженні буде легкова машина і один бронетранспортер з п'ятнадцятьма солдатами при двох кулеметах.

Герніх знизав плечима, але заперечувати не наважився.

— А тепер твоє завдання: ти маєш об'їхати ті місця, де розташовано отой набрід, який ми іменуємо поліцією, виявити її боєздатність. По приїзді подаси мені письмовий рапорт про це, точно вказавши кількість людей, озброєння. Відомості треба зібрати найточніші, щоб знати, з якими силами ми можемо почати операцію, яку ми умовно назвали “Зеленою прогулянкою”. Зрозуміло?

— Так точно!.. Дозвольте одне запитання, гер оберст?

— Прошу.

— Ви назвали поліцію набродом, отже, ви про неї не дуже високої думки?

— Невисокої? Це слабо сказано!

— Тоді навіщо ж її озброювати, організовувати?

Бертгольд невесело посміхнувся.

— У нас замало сил, щоб тримати по всіх населених пунктах свої гарнізони. Це раз. Друге і головне полягає в тому, що завербовані в поліцію не можуть не стати найзапеклішими ворогами партизанів. Вони мусять боротися з ними хоча б для того, щоб врятувати собі життя. На жаль, поліція складається переважно з темних людців і дезертирів. А дезертир є насамперед боягуз і боягузом лишиться, який би мундир він не зодягнув.

— Коли я мушу виконати це завдання?

— За кілька годин до від'їзду буде все готово. Сьогодні і завтра ти проведеш інспектування, а післязавтра, о десятій ранку, мусиш подати рапорт, бо “Зелену прогулянку” можуть розпочати несподівано.

Частини будуть підняті по тривозі. До речі, треба перевірити готовність поліції збиратися по сигналу тривоги. Це особливо стосується поліцейських загонів у районі села Підгірне, яким даси розпорядження блокувати ліс на ділянці від Підгірного до Іванкова. Звісно, про наступну операцію ніхто не повинен не те що знати, а навіть здогадуватися. Ясно?

— Цілком. Дозвольте йти?

— Іди і використай час, який лишився в твоєму розпорядженні, щоб добре відпочити... Стривай, мало не забув. Сьогодні я одержав листа з дому, і тут є рядки, які стосуються тебе. Ось тут.

Бертгольд витяг листа, відкреслив у ньому нігтем потрібне місце, загорнув верх аркуша і простягнув його Гольдрінгу. Генріх пробіг очима відкреслені рядки, підняв зворушений погляд на Бертгольда і знову, вже не поспішаючи, перечитав написане.

— Я зараз же, цієї ж миті напишу фрау Ельзі! — вигукнув він схвильовано, повертаючи листа. — Тепер я вважаю, що маю право це зробити.

— Що ж, це свідчить про твою вихованість. Я саме відправляю листа. Якщо хочеш, припиши кілька рядків. Можеш розташуватися тут, в моєму кабінеті!

Лист Генріха, проте, не уклався в кілька рядків.

“Вельмишановна фрау Бертгольд! — писав він. — Щойно, з ласки пана Бертгольда, я пережив дуже щасливі хвилини: він дав мені прочитати те місце в листі до нього, де Ви пишете про мене. З безмежним хвилюванням дізнався я, вельмишановна фрау Бертгольд, що Ви добре мене пам’ятаєте ще з дитинства і, знаючи, що я лишився зовсім самотнім на світі, виявили до мене стільки щирого почуття, яке я не можу назвати інакше, як материнською любов’ю. Я щасливий думкою, що в мене знову є сім’я. Пан Бертгольд вже вважає мене за свого сина, а я його за свого батька. Тепер же, з вашого дозволу, я вважатиму, що в мене є й мати. Чи можу я бути певним, що в мене є і сестра? Незважаючи на те, що я був маленьким, коли востаннє бачив Вас, Ваша доброта і ласка, з якою Ви тоді до мене ставилися, живуть і житимуть у моїй пам’яті. Хотілося б багато чого написати Вам, а ще більше — побачити Вас. Я щасливий від самого передчуття цієї зустрічі. Я буду всіляко прагнути до цього і скористаюся з найменшої

нагоди наблизити цю зустріч. Але до зустрічі я дозволяю собі сподіватися одержати від Вас хоч невеличкого листа. Поцілуйте за мене Лору, я мало не написав “маленьку Лору”, бо такою вона збереглася в моїй пам’яті. Якби вона виявила велику ласку і написала мені як братові, я був би ще щасливіший. З Вашого дозволу цілую Вас.

Ваш син — барон фон Гольдрінг”.

Генріх простягнув написане оберстові.

— Я прошу вас прочитати, гер оберст! Боюся, чи не занадто я сміливо...

Бертгольд спинив його рухом руки, не відриваючи очей від листа.

— Ти написав як поштивий і люблячий син, — сказав він розчулено і, підійшовши до Генріха, обійняв його. — Ну, а тепер іди. Час рушати в дорогу. І дуже прошу, не забудь взяти автомат.

Коли Генріх вже був на порозі, Бертгольд ще раз його зупинив:

— Я забув тобі розповісти одну пікантну новину: як зрадника батьківщини радянський трибунал заочно засудив тебе до розстрілу. Про це сповістив мене гауптман Кубіс. Він працює по лінії агентурної розвідки, а наша розвідка, хвалити бога, ще має хороших агентів.

— Новина, дійсно, пікантна! — чомусь розсміявся Генріх і раптом урвав сміх. Обличчя його стало суворим, і очі з викликом блиснули.

— Я можу загинути — на війні все можливо, — але одне я знаю твердо: зрадником Батьківщини я ніколи не буду!

Генріх, клацнувши закаблуками, вийшов з кабінету.

Події в Підгірному

Звістка, що до села Підгірне прибув невеличкий німецький загін на чолі з офіцером, була одержана в штабі партизанського загону саме тоді, коли з Великої землі передали чергове завдання: всіляко ускладнювати гітлерівцям перекидання свіжих сил на заміну розгромлених під час невдалого останнього наступу, а для цього будь-що розвідати плани німецького командування, за всяку ціну здобувши “язика”.

Зв’язковий, що сповістив про прибуття загону, твердив, ніби машини приїхали з Турнавіна — села, де був розташований штаб корпусу. Отже, само собою виникало припущення, що і лейтенант, який очолює загін, — працівник штабу. А це саме те, що потрібно — найкращий “язик”. Бо хто ж може більше знати про плани німецького командування, ніж штабіст?

Вирішено було оточити силами двох рот село Підгірне, розгромити загін і будь-що взяти в полон офіцера живим.

Зв’язкові з інших сіл повідомляли, що вчора до них також приїздили гітлерівці на бронетранспортері і легковій машині і що офіцер інструктував місцевих поліцаїв. Таким чином, було очевидно, що готується якась велика операція проти партизанського загону.

Про всяк випадок, крім двох рот, на які покладалося завдання атакувати гітлерівців у Підгірному, було вирішено вислати загони автоматників, доручивши їм осідлати шляхи з Підгірного до Турнавіна і особливо до Мар’янівки, бо тут стояла сильна залога, що складалася не лише з поліцаїв, а й з німецьких солдатів. На загони автоматників покладалося подвійне завдання: вони повинні були затримати частини, які гітлерівці, можливо, вишлють з Турнавіна або Мар’янівки на допомогу своєму загонові, і, по-друге, не дати гітлерівцям, атакованим у Підгірному, втекти, якщо їм пощастить пробитися через сили партизанів.

Операцію треба було розпочати негайно, бо гітлерівські машини, про які повідомляли зв’язкові, затримувалися в кожному селі не більше ніж на півтори-дві години.

До Підгірного від партизанського табору було кілометрів десять, сім

з них — лісом.

Командир партизанського загону — він вирішив керувати операцією особисто, — як тільки виїхали з лісу, розподілив своїх бійців на дві частини і наказав щодуху гнати коней, щоб якнайшвидше оточити село. Те, що німці могли виявити небезпеку, командира не турбувало. На захід німцям шлях перетинало велике болото, де не те що машина або вершник, а й не всякий піший міг пройти. Гітлерівцям залишалося: або прийняти бій, що було вигідно для партизанів, або, помітивши наближення ворога, спробувати втекти двома можливими для них шляхами, обидва пролягали повз болото. Один вів на північ — до Турнавіна, другий — на південь, до Мар'янівки. Партизани саме тому і мусили так гнати коней, щоб встигнути перерізати ці шляхи відступу і вже потім, розгорнувшись, почати наступ на Підгірне.

Не відчуваючи небезпеки, Генріх був цілком спокійний. П'ятнадцять автоматників, які його супроводжували, на його думку, були цілком надійною охороною, щоб забезпечити спокійне мандрування по району. У всякому разі, йому й на думку не спадало, що на нього може полювати цілий партизанський загін.

У Підгірному Генріх затримався трохи довше, ніж деінде. За час подорожі він зголоднів і охоче прийняв запрошення начальника місцевої поліції Барановського пообідати в нього. Тим більше, що начальник районної поліції вахмейстер Вольф відрекомендував Барановського не тільки як надійну людину, а і як доброго господаря, що вміє частувати своїх гостей, особливо панів офіцерів. Командир загону автоматників Вурцер, що супроводжував Гольдрінга, спочатку, правда, не радив лейтенантові довго затримуватися в Підгірному і наполягав на тому, щоб засвітла повернутися до штабу, але, спокушений красномовними розповідями Вольфа про гостинність Барановського, під кінець і сам був не від того, щоб скористатися з слушної нагоди і смачно пообідати.

Барановський, високий вайлакуватий чоловік, не тямив себе з радості, що в нього обідатиме не хто інший, як сам барон! Припрошуючи гостей сідати, він метушився по хаті, не знаючи, за що вхопитися, і його постать видавалася ще кумеднішою. Старий німецький мундир з білою смугою на рукаві, здавалося, був пошитий на Барановського-юнака, а не на оцю огрядну, з великим черевом

людину! І це черево начальник поліції ніяк не міг увіпхнути в мундир. Усі середні гудзики раз у раз розстібалися — застебнутими лишалися самі верхні і нижні, і тоді, крізь велику проріху, ставало видно білу вишивану сорочку, яка так не пасувала до німецького мундира. Гольдрінг не міг стримати посмішки, глянувши на цього, як йому говорили, зразкового поліцая.

Наказавши жінці засмажити порося і загалом приготувати такий обід, “щоб він і в Берліні згадував” (начальник поліції гадав, що лейтенант не розуміє російської мови, і тому висловлювався у присутності Гольдрінга досить вільно), Барановський сів за наказом лейтенанта складати списки поліцаїв села.

Коли списки були готові, Генріх наказав дати сигнал тривоги.

За три хвилини, як у цьому пересвідчився Гольдрінг, слідкуючи за хронометром, загін сільської поліції села Підгірне було вишикувано.

— У списку стоїть двадцять три прізвища, а в строю бачу лише двадцять одного, — зауважив Гольдрінг, який разом з Барановським і Вольфом обходив шеренгу виструнчених поліцаїв.

— Я — двадцять другий, а черговий на дзвіниці — двадцять третій! — запобігливо пояснив Барановський.

Гольдрінг глянув на дзвіницю і справді побачив там поліцая. Приставивши до очей бінокль, він вдивлявся в далечінь.

— Вас часто партизани відвідують? — запитав Гольдрінг.

— Та поки бог милував.

І саме в цей час на дзвіниці пролунав постріл вартового.

— Ой, лишечко! Наврочив! — вигукнув Барановський і чомусь присів, закривши голову руками.

Коли Гольдрінг у супроводі Вольфа збіг на дзвіницю, все, що діялося навкруги, можна було побачити і без бінокля: безліч вершників і підвід, на яких сиділи партизани, щодуху мчали у напрямку шляхів на південь і на північ від села. Кілька вершників і підвід з кулеметами вирвалися вперед — вони були не більш як за двісті метрів від доріг. Очевидно, дозорець не відразу помітив партизанів, задивившись на поліцаїв, вишикуваних унизу.

Гольдрінг глянув на захід і побачив велике болото, поросле очеретом. Якусь мить він, примруживши очі, вдивлявся в нього, немов обмірковуючи якийсь план. І, певно, таки склав його, бо швидко збіг з

дзвіниці і наказав Вурцеру, який вже приготував свій загін до бою:

— Приймайте під своє командування загін поліції і разом з автоматниками пробивайтеся на північ, до Турнавіна. В цьому напрямку сили ворога, здається, менші.

— А ви, гер лейтенант?

— Про мене не турбуйтеся, робіть, що наказую... А ви — за мною! — наказав він Вольфові. — Ні, спочатку збігайте на квартиру Барановського і принесіть мій плащ. Та швидко!

Поки Вольф бігав за плащем, Гольдрінг заскочив до канцелярії поліції. На диво спокійним був лейтенант у цей скрутний час. Він швидко схопив папку із списками поліцаїв, яку Вольф поклав було на столі, і засунув її в ящик стола. Вбіг захеканий Вольф.

— Гер лейтенант, ради бога, поспішайте! Чуєте? Вже стріляють!

— Хай стріляють. Ми з вами у бій не вступимо. Нам конче необхідно приставити у штаб весь зібраний матеріал! Вихід лише один — навпростець через болото.

Пригинаючись, Генріх побіг у напрямку болота. Огрядний сорокарічний Вольф ледве встигав за ним. Але барон, як виявилось, був не лише чудовим бігуном, а й хорошим бойовим другом. Бачачи, що Вольф відстає, він притишив біг і почекав, поки той його наздогнав. Вольф з вдячністю глянув на лейтенанта.

Стрілянина з боку села тимчасом усе посилювалася.

— Швидше, швидше, Вольф! Єдине наше спасіння — це швидкість! — підганяв захеканого вахмейстера лейтенант.

Але ось і болото.

— Тепер тільки по моїх слідах! Ні кроку вбік! — наказав Гольдрінг, сміливо заходячи в густий очерет. Пройшовши кроків сто, лейтенант озирнувся. Вольф хитався, мов п'яний. Пережитий страх, утома буквально валили його з ніг. А тут ще ступати треба було слід у слід за лейтенантом, інакше — страшна трясовина, звідки вже не буде вороття.

— Тепер можна кілька хвилин і перепочити, — сказав Гольдрінг, спинившись серед болота.

— Проб'ються наші, як гадаєте, гер лейтенант? — трохи відхекавшись, запитав Вольф.

— Боюся за них. Сили надто нерівні! До речі, вахмейстере, а де

списки поліцаїв? Де папка, яку ви носили?

Вахмейстер пополотнів.

— Я... я поклав її на стіл в поліції.

— Забули? Та ви розумієте, що наробили?

— Але я... — ледве міг вимовити тремтячими губами вахмейстер.

— А що буде, коли списки потраплять до рук партизанів! Ви уявляєте, що вам доведеться за це відповідати перед самим оберстом?

— Гер лейтенант! Змилосоєрдьтеся! Хіба я міг думати у такий час про якісь списки... Благаю вас, скажемо, що вони були у Вурцера...

Здала долинули вигуки і відчайдушні зойки. Кулеметних черг не було чути, лунали лише поодинокі постріли.

— Погано! Почався рукопашний бій. Поспішаймо, вахмейстере! — кинув Гольдрінг і швидко почав далі заглиблюватись у болото.

Чи можна виміряти сили людини, коли вона рятує себе від смертельної небезпеки? Не думав ніколи Вольф, що він протягом цілої ночі буде мандрувати часом по горло у воді, не маючи сил витягти ступні з грузького багна, не сміючи спинитись, бо хисткий ґрунт раз у раз коливався під вагою тіла, і варто було трохи оступитися, як трясовина починала жадібно засмоктувати ноги. Дуже боліли руки. І в лейтенанта, і у вахмейстера вони були закривавлені від численних порізів об очерет.

— Гер лейтенант! Довго ще ми будемо блукати? — вже під ранок запитав зовсім знесилений Вольф. Він посинів від холоду і тремтів.

— Ви ж самі чули, що по болоту стріляли. Можливо, нас шукають. Ми звідси не вийдемо, доки не переконаюся, що партизани зникли.

— Але ж ми знову повернули назад?

— Мовчіть, ради бога, і йдіть за мною!

Гольдрінг і сам відчув, що сили лишають його. Він уже ледве рухався, часто зупинявся, чи то прислухаючись до чогось, чи то перепочиваючи.

Нарешті він зупинився зовсім.

— Ось тут ми і будемо чекати, доки не почуємо гуркоту машин.

— Хіба їх тут почуєш! — безнадійно махнув рукою Вольф.

— Ми метрів за сто від шляху. Вчора ввечері я мав повернутися згідно наказу оберста. Я не прибув ввечері і не прибуду рано-вранці. Отже, в штабі переполошаться і почнуть розшуки.

Та допомога прийшла раніше, ніж сподівалися. Гольдрінг не зважив на те, що в його поверненні був зацікавлений не тільки оберст, відділ І-Ц, а й увесь штаб.

Коли, не дочекавшись Гольдрінга, Бертгольд зайшов годині о третій ночі до нього в кімнату і дізнався, що лейтенант взагалі не повертався, оберст буквально переполошився і зняв на ноги весь штаб. І тільки зажеврив схід, сильний загін мотопіхоти виїхав в напрямку до Підгірного.

* * *

Важко було впізнати в цьому виснаженому, брудному, з забинтованими руками молодикові того завжди чепурного, випеченого штабного офіцера фон Гольдрінга, якого оберст бачив лише позавчора.

Генріх спав цілий день і ніч. А коли ранком наступного дня він розплющив очі, першим, кого побачив, був Бертгольд.

— Лежи! Лежи відпочивай! Мені вахмейстер розповів про все, що сталося. Але скоро ми з тобою забудемо, що таке партизани, і залишимо цю прокляту країну, — пошепки, як велику таємницю, сказав на прощання Бертгольд.

— Чому?

— Наш корпус, здається, переводять у Францію.

Пастка Кубіса

За браком пристойних будинків, приміщення невеличкої сільської лікарні несло подвійне навантаження. Вдень пани офіцери тут обідали, і тоді у великому залі столи зсувалися у вигляді літери “Т”. Ввечері вони стояли в цілковитому безладді, зсунуті по два або кожен окремо, залежно від того, що за ними робили: пили коньяк чи грали в карти. У цей час чутнішим ставав запах ліків і дезинфекційних речовин, якого ніяк не могли позбутися, скільки не шкребли стіни й не мили підлогу. Цей запах надавав особливого терпкого присмаку і вину, і суперечкам після випитого.

Гауптмана Пауля Кубіса сьогодні особливо дратував цей запах. Він чомусь викликав у нього спогад про вокзал маленької італійської прикордонної станції, звідки він, на виклик свого дядька генерала, виїхав до Німеччини. Мабуть, цей спогад народився тому, що на вокзалі теж пахло дезинфекцією, і від цього запаху Пауля Кубіса трохи нудило. Взагалі він почував себе тоді досить кепсько. Ще б пак! Два роки прочився в Римі, готував себе до духовної кар’єри, і раптом, через цю війну, такий крутий поворот: замість священного сану робота у відділі агентурної розвідки! Правда, Пауль не шкодує, що позбувся сутани. Військова форма так йому до лиця! Чорний комір мундира чудово відтіняє блідість обличчя, і очі від цього здаються ще глибшими. Та все ж шкода років, коли він учився в Римі. Тоді він ще вірив у якесь своє вище покликання і безліч речей його глибоко хвилювали, спокушали. Коли б ще хоч раз відчутти це тремтіння надії, непевності, пристрасті! Як усе ж таки притупилися всі його почуття. Тепер він відчуває хвилювання в єдиному випадку — тільки коли розкриває свої карти під час гри.

Пауль Кубіс, шукаючи партнерів, озирає кімнату. Запросити хіба оцього барона Гольдрінга? У нього грошей кури не клюють, і якщо грати розважливо, не зариватися...

Останній час Кубісу не щастить у грі. Як і кожен картяр, він вірить, що ось-ось станеться перелом і можна буде в лишком повернути все, що програв. Тільки б не пропустити цього щасливого моменту, коли раптом фортуна змилосердиться і повернеться до тебе обличчям.

Можливо, що саме сьогодні...

Пауль швидко перетинає зал і підходить до Гольдрінга, який жваво про щось розмовляв з Кокенмюллером.

— Барон, чи не погодитесь ви бути моїм партнером? Адже ви, звичайно, граєте у брідж?

Гольдрінг розводить руками і з щирим жалем каже:

— Дуже шкодую, що я неук у цій справі! Признатися, хотів би навчитися.

— Якщо не заперечуєш, Пауль, я можу скласти тобі партію, — пропонує Кокенмюллер.

— А кого запросимо ще?

— Ну, звичайно, Шульца і... — Кокенмюллер озирає кімнату, — і хоча б Вернера. Вернер! — гукає він, — ти ще здатний відрізнити туза від валета?

Вернер, що похмуро тягнув біля одного із столиків коньяк, ліниво підводиться. Очі його вже зовсім посоловілі, але тримається він рівно, всі його рухи чіткі і вправні, ніби він зовсім і не пив.

Кокенмюллер розставляє стільці. Він сьогодні дуже веселий і збуджений. Вранці він відправив добру посилку своїм батькам, і не з якимсь там шматтям, а з справжніми цінностями. Можливо, сьогодні і карта піде.

Шульц сідає до стола діловито, ніби він має приступити не до гри в карти, а до якоїсь дуже важливої і кропіткої роботи.

— Ви не заперечуватимете, якщо я сяду біля вас, щоб трохи повчитися? — запитав Кубіса Гольдрінг.

Пауль Кубіс дуже не любить, коли йому хтось зазирає в карти — це його нервує, але він не наважується відмовити барону і люб'язно сам присуває йому стілець.

Гра спочатку йде мляво. Кубіс пам'ятав свій намір не зариватися і тому грає з невластивою йому обережністю, Кокенмюллеру не йде карта, Шульц, як завжди, вичікує. Лише Вернер, якого розморює, коли він сп'яніє, все більше розпалюється. Він ризикує, робить несподівані ходи і, на диво всім присутнім, раз за разом виграє. Помалу і Пауля охоплює азарт. Забувши про своє рішення бути обережним, Кубіс подвоює ставку. Але карта приходить нікудишня, до того ж і партнер його, Кокенмюллер, робить помилку за помилкою. Шульц задоволено

потирає під столом руки — вони з Вернером уже в великому вигравші, а цей Кубіс наче затявся: оголошує робер, хоча ясно, що він не набере потрібних взяток.

Ні, і цього разу фортуна не повернулася обличчям до Пауля Кубіса! Виграли, як і слід було чекати, Шульц і Вернер. Кокенмюллер з кислотою міною поклав свою частку програшу — триста п'ятнадцять марок — на стіл, а Паулеві довелося відвести цю скнару Шульца у куток і прохати його почекати до завтра. Шульц згодився, але попередив, що може почекати лише до дванадцятої дня, оскільки завтра у нього теж є платежі честі. Слово “честі” він вимовив з таким притиском, що Пауль Кубіс зрозумів: якщо не сплатити програш вчасно, без скандалу не обійдеться.

Щоб не виказати присутнім свого поганого настрою, Паулю Кубісу довелося затриматися в залі і розпити пляшку коньяку з Гольдрінгом і Вернером. Шульц, звісно, відразу ж втік — злякався, щоб йому не довелося платити за коньяк. Але Вернер показав себе як справжній добрий офіцер: він частував усіх, хто тільки підходив до їхнього столика. Потім Гольдрінг замовив дві пляшки шампанського. На кінець вечора в голові у Пауля добре шуміло, і він не пам'ятав гаразд, як доплентався до своєї кімнати.

Прокинувся Кубіс з важкою головою і підсвідомим відчуттям, що на нього чекає якась неприємність. Відразу він навіть і не збагнув, у чому річ, і, лише умившись і сівши снідати, згадав: Шульц! З усяким іншим справу можна було б уладнати пізніше, тільки не з цією довгопикою бестією. Платежі “честі”! Ніби має він поняття, що таке честь!

До штабу Кубіс прийшов навмисне раніше, сподіваючись когось зустріти і перехопити хоч частину потрібної суми. Але у Кокенмюллера знайшлося в кишені лише двадцять марок.

Пауль спробував подзвонити двом-трьом приятелям, хоч наперед знав, що ні в кого з них грошей зараз немає, бо всі вже встигли пропитися і програтися. “Ех, будь що буде!” — вирішив врешті він і, розклавши папери, заходився до роботи.

Легенький стукіт у двері примусив Кубіса здригнутися. “Невже Шульц?” — майнуло у думці. Але, глянувши на годинника, він полегшено зітхнув: зараз лише десята.

— Одну хвилинку, — голосно гукнув Пауль і, підійшовши до

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ